

Burgerschapsonderwijs: waar begin ik?

Mark Bos

m.bos@burgerschapopdebasisschool.nl

Oude wetstekst (2006)

- Het onderwijs
 - a) gaat er mede van uit dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving,
 - b) is mede gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie, en
 - c) is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten.

Nieuwe wetstekst (2021)

1. Het onderwijs bevordert **actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze**, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:

- het bijbrengen van **respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet**, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het handelen naar deze basiswaarden op school
- het ontwikkelen van de **sociale en maatschappelijke competenties** die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de **pluriforme, democratische Nederlandse samenleving**; en
- het bijbrengen van **kennis over en respect voor verschillen** in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.

2. Het bevoegd gezag draagt zorg voor een **schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden**, bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd **actief te oefenen** met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een **omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten**, ongeacht de in het derde lid, onder c, genoemde verschillen.

NEGEN IJKPUNTEN VOOR GOED BURGERSCHAPSONDERWIJS

MISSIE: VISIE & LEERDOELEN

- Visie: Onze school heeft een duidelijke visie op burgerschapsonderwijs
- Leerdoelen: Onze school heeft concrete leerdoelen vastgesteld

CURRICULUM: ONDERWIJSINHOUD & AANPAK

- Onderwijsinhoud: Onze school heeft een samenhangend burgerschapscurriculum, dat we ook realiseren.
- Aanpak: Onze school gebruikt aanpakken en materialen die passen bij onze visie en onze leerdoelen.

SCHOOLKLIMAAT

- Schoolklimaat: Onze school heeft een klimaat dat past bij de leerdoelen van ons burgerschapsonderwijs

RESULTATEN

- Resultaten: Onze school heeft inzicht in de resultaten van ons burgerschapsonderwijs

PROFESSIONALISERING & KWALITEITSZORG

- Professionalisering: Onze school heeft een kwaliteitscultuur die ondersteunend is aan burgerschapsonderwijs
- Kwaliteitszorg: Onze school zorgt ervoor dat de randvoorwaarden voor goed burgerschapsonderwijs op orde zijn

VERBINDING

- Verbinding: Onze school heeft het burgerschapsonderwijs afgestemd op onze maatschappelijke omgeving

VISIE

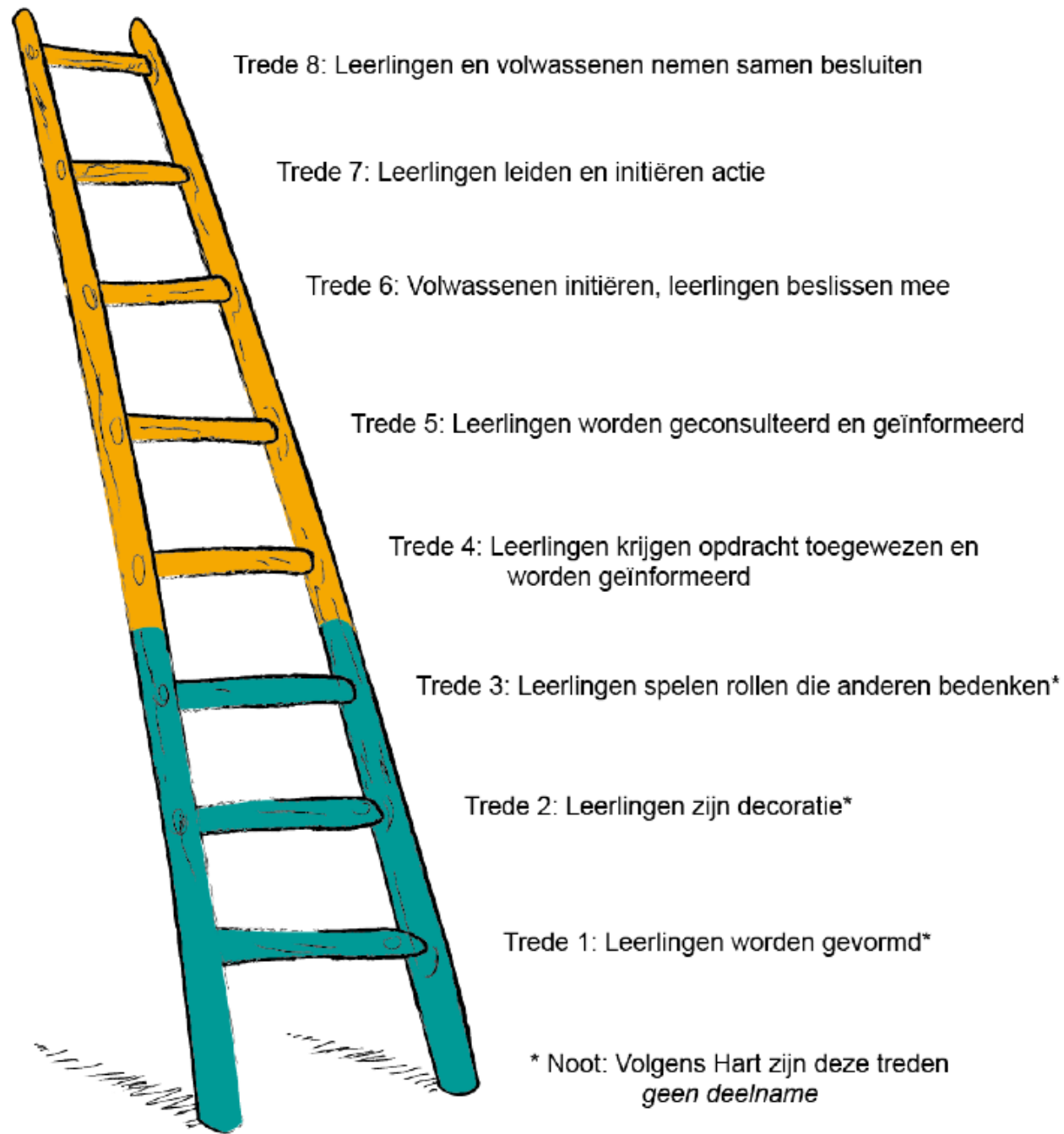
ONZE SCHOOL HEEFT EEN DUIDELIJKE VISIE
OP BURGERSCHAPSONDERWIJS.

- Onze visie maakt duidelijk waartoe we onze leerlingen willen toerusten.
- Onze visie is concreet uitgewerkt: het is duidelijk welke keuzen we maken en waarom we dat doen.
- Onze visie maakt duidelijk welke schoolcultuur we nastreven.
- Onze visie is niet in strijd met wettelijke eisen.

7 Basiswaarden

Participatie

LEERDOELEN

ONZE SCHOOL HEEFT CONCRETE LEERDOELEN VASTGESTELD

- In de leerdoelen van ons burgerschapsonderwijs zijn alle aspecten van onze visie op burgerschap uitgewerkt.
- Onze leerdoelen geven weer welke kennis, houdingen en vaardigheden wij aan leerlingen willen overdragen.
- In onze leerdoelen is er aandacht voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, en voor sociale en maatschappelijke competenties.
- Onze leerdoelen zijn concreet en specifiek, zodat duidelijk is wat we onze leerlingen in de verschillende vakken/domeinen, leerjaren en afdelingen willen leren.

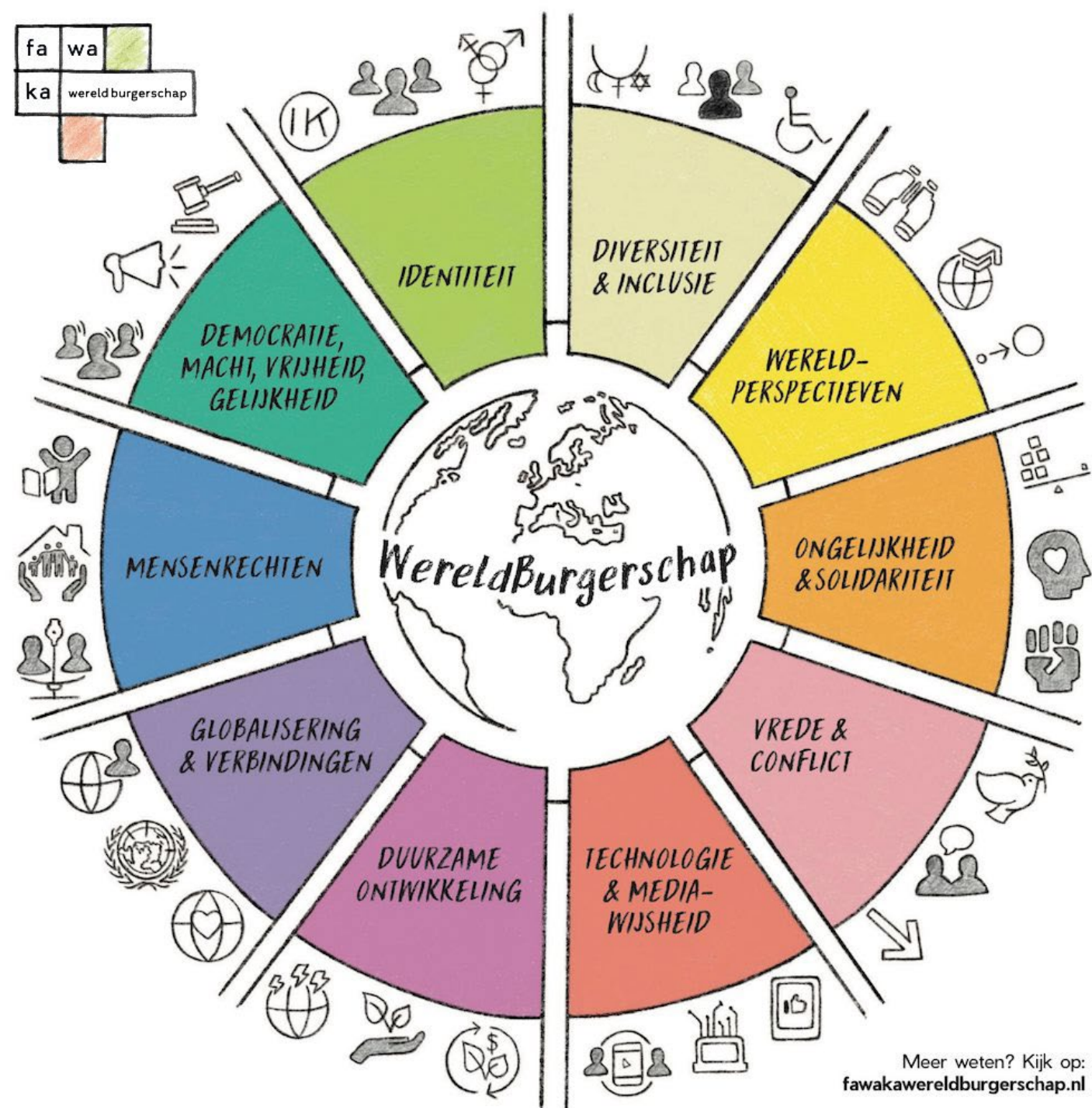
Democratische cultuur	kennis	jezelf	ander	vaardigheden	houding	participatie
onderbouw	Zij ervaren dat hun stem gehoord wordt en dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvormingsprocessen in de klas. Kinderen hebben kennis van de wijze waarop je besluiten kunt nemen (meerderheid van stemmen, consensus)	Leerlingen ervaren dat zij een stem hebben en deze kunnen gebruiken	weten dat de ander ook een stem heeft en kunnen hier actief naar luisteren. Leerlingen ervaren overeenkomsten en verschillen in het gedrag van mensen	leren te luisteren en vragen te stellen om meer over de ander en zijn of haar gezichtspunt te weten te komen;	accepteren dat anderen iets anders willen, maar dat dit niet tot een conflict hoeft te leiden;	Kinderen doen actief mee in de klas. (oefenplaats)
bovenbouw	Zij weten dat er bij besluitvormingsprocessen een opbouw is van meedenken, meepraten, meedoen en meebeslissen. meepraten over zaken die hen aangaan een (kinder)recht	bewust van het feit dat zij een stem hebben in kwesties die hen aangaan en leren hun mening te onderbouwen. hun mening te verwoorden en daar eenvoudige argumenten voor te geven;	de mening van anderen in eigen woorden samen te vatten	er rekening mee te houden dat hun mening of uitlatingen emoties teweeg kunnen brengen bij anderen;	dat mensen over onderwerpen verschillend kunnen denken; dat die verschillen soms wel, soms niet overbrugd kunnen worden, en soms ook tot spanningen en conflicten leiden;	Kinderen doen actief mee in de klas, op schoolniveau en op wijkniveau om hun stem te laten horen (oefenplaats) Oefenen in verschillende settingen met het leren geven van een mening, luisteren naar de ander en leren conflicten vreedzaam op te lossen

ONDERWIJSINHOUD

ONZE SCHOOL HEEFT EEN SAMENHANGEND
BURGERSCHAPSCURRICULUM, DAT WE OOK REALISEREN

- Ons burgerschapscurriculum omvat alle inhoud en die nodig zijn om onze leerdoelen te bereiken.
- Ons burgerschapscurriculum is logisch opgebouwd en is goed afgestemd op de leerjaren en de leergebieden.
- Ons burgerschapscurriculum sluit aan bij de behoeften van onze leerlingen.
- Ons burgerschapscurriculum sluit aan bij de actualiteit en bij het belang van de samenleving.
- We vragen ons af of ons burgerschapscurriculum onbedoelde en/of onwenselijke effecten heeft.

Wereld burgerschap

Meer weten? Kijk op:
fawakawereldburgerschap.nl

AANPAK

ONZE SCHOOL GEBRUIKT AANPAKKEN EN MATERIALEN
DIE PASSEN BIJ ONZE VISIE EN ONZE LEERDOELEN

- De lesmethoden/materialen/projecten die onze school inzet in het burgerschapsonderwijs, sluiten aan bij onze visie en onze leerdoelen.
- Onze school laat leerlingen actief kennismaken met de wereld rondom de school, met de samenleving en met werelden waarmee ze niet bekend zijn.
- Onze school is een plaats waar leerlingen burgerschapscompetenties actief oefenen. Naast de (aparte) activiteiten die we daarvoor organiseren, benutten we alledaagse aanleidingen om leerlingen te laten oefenen.

Voorbeeld school:

Zoals hierboven al genoemd, zijn er 30 burgerschapslessen per jaar. Elke les heeft twee vervolgvactiteiten. Er wordt dus structureel in alle groepen gemiddeld twee keer per week gewerkt met het programma van de Vreedzame School.

Daarnaast, en dat is zeer belangrijk, wordt de Vreedzame aanpak voortdurend toegepast als er zich een situatie voordoet waarbij dit nodig is. Denk bijvoorbeeld aan conflictsituaties, speciale gebeurtenissen of wanneer er zich een raakvlak met andere vakgebieden voordoet.

De meest toegepaste didactische werkvorm om de burgerschapscompetenties met elkaar te oefenen, de hoofdpijler, is het (democratisch) groepsoverleg. Binnen deze werkvorm kunnen er leergesprekken plaatsvinden, maar vooral ook gesprekken over gevoelige thema's.

Daarnaast maken we gebruik van rollenspellen en andere creatieve werkvormen.

Onze Vreedzame School coördinatoren leiden leerlingen op van onze bovenbouw, om als mediator te fungeren in het geval er conflicten zijn tussen leerlingen. De mediators begeleiden de 'ruziënde leerlingen' bij het gezamenlijk oplossen van hun conflict.

De leerkrachten nemen ook ieder jaar een zogenaamde 'treiter-enquête' af waardoor de leerkrachten zicht krijgen op urgente en actuele pestproblematiek situaties.

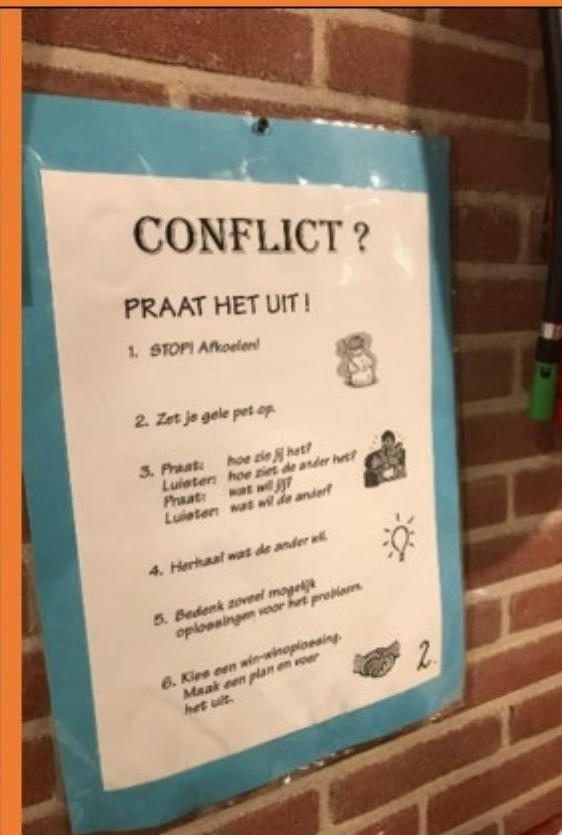
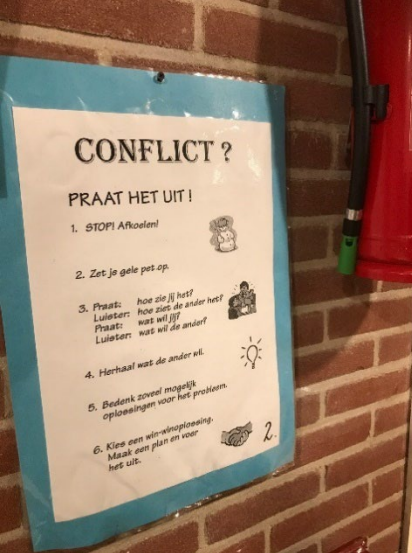
SCHOOLKLIMAAT

ONZE SCHOOL HEEFT EEN KLIMAAT DAT PAST BIJ DE
LEERDOELEN VAN ONS BURGERSCHAPSONDERWIJS

- Onze visie op burgerschap zie je terug in het sociale klimaat in onze klassen en in de school.
- Onze school biedt een veilig klimaat waarin ruimte is voor verschillen.
- Er heerst op onze school een open klimaat waarin gevoelige onderwerpen besproken kunnen worden.
- Onze pedagogische aanpak is afgestemd op de leerdoelen. Als team (schoolleiding, onderwijzend en niet-onderwijzend personeel) hebben we daarover afspraken gemaakt, die we ook in praktijk brengen.
- Onze didactische aanpakken zijn afgestemd op de leerdoelen. Als team hebben we daarover afspraken gemaakt, die we ook in praktijk brengen.
- Op onze school leven we voor wat wij onder 'goed burgerschap' verstaan. In ons doen en laten brengen wij als medewerkers de leerdoelen (en de burgerschapscompetenties) zelf in praktijk.
We hebben daar als team ook afspraken over gemaakt.

veel school:

pedagogisch klimaat op De school wordt door ons gekoesterd en onderhouden. Op
nente plaatsen in de school (aula, klassen) hangt onze 'grondwet' en de strategie om
ten op te lossen.

In het begin van het school jaar wordt in alle klassen de focus gelegd op de pedagogische veiligheid en zorg voor elkaar (Vreedzame school, de blokken 1,2,3). Dit werkt zeer preventief!

RESULTATEN

ONZE SCHOOL HEEFT INZICHT IN DE RESULTATEN VAN ONS BURGERSCHAPSONDERWIJS

- **Onze school brengt in kaart of de leerlingen de leerdoelen van het burgerschapsonderwijs bereiken.**
- **Onze school stemt het aanbod af op wat leerlingen nodig hebben en hebben geleerd.**
- **Onze school heeft inzicht in de resultaten van ons burgerschapsonderwijs. We gebruiken een betrouwbaar instrument/methode waarmee we dat vaststellen. We beschikken over relevante criteria op basis waarvan we beoordelen of de resultaten aan onze verwachtingen voldoen en of leerlingen de leerdoelen behalen.**

Triband Verantwoorden

Matrix van het Waartoe

Onderwijs Concept	Kwalificatie weten en doen	Socialisatie samenleven	Subjectwording zijn
Golflengte 1 gestandaardiseerd N = 17.000.000	Erto/Nio Brenpelonderzoek DMT/AVI verzameid in Parnassys	Veiligheidsthermometer Tevredenheidsonderzoek Ouders Leerkrachten Leerlingen	Observatielijst Denken Voelen Willen
Golflengte 2 gewaardeerd N = 300/30	EOVS (leerling onderwijsvolgssysteem) HGW Getuigschriften 10-minuten gesprekken	SVL Veiligheidsthermometer	SVL klas 5-6 DVW (Denken Voelen Willen) Getuigschriften 10 minuten gesprekken
Golflengte 3 Kwalitatief N = 1	Proefwerken Evaluatie Ouders Portfolio Assessments Evaluatie Kinderen	Self-assessment Groepswerken Co-assessment Peer-assessment (elkaars werk nakijken)	Meesterstuk Portfolio + evaluaties Evaluatie ouders

Gevulde matrix

PROFESSIONALISERING

ONZE SCHOOL HEEFT EEN KWALITEITSCULTUUR DIE
ONDERSTEUNEND IS AAN BURGERSCHAPSONDERWIJS

- Onze leraren zijn bekwaam om burgerschapsonderwijs te geven.
- Onze leraren gaan gevoelige onderwerpen in het onderwijs of in de actualiteit niet uit de weg.
- Het gehele schoolteam kent onze visie op burgerschapsonderwijs. Onze medewerkers dragen de visie actief uit en brengen deze in praktijk.
- Dankzij ons personeelsbeleid kunnen leraren hun bekwaamheid ontwikkelen. Leraren doen regelmatig mee aan professionaliseringsactiviteiten zoals nascholing, cursussen, bijeenkomsten voor bezinning/ stimulering en intercollegiale consultatie.
- In onze school zijn taken en verantwoordelijkheden duidelijk belegd. Iedereen weet wat zij/hij moet doen, en het team voelt zich 'eigenaar' van het burgerschapsonderwijs.
- Ons team ervaart een open klimaat, waarin we samen werken aan de invulling van ons burgerschapsonderwijs. We weten van elkaar hoe we burgerschapsonderwijs geven, we helpen elkaar en spreken elkaar zo nodig kritisch aan. Onze schoolleiding let erop dat afspraken worden nagekomen.

	nauwelijks	Meer niet dan wel	Meer wel dan niet	Volledig van toepassing
Kennis van de visie van burgerschap en dragen deze actief uit				
We leven onze waarden voor				
Het team volgt samen scholing, bereidt lessen samen voor				
Reflecteert op lessen en situaties.				
De taken en verantwoordelijkheden binnen het team zijn helder				
Het team geeft samen vorm van burgerschap en draagt dezelfde normen en waarden uit				
Teamcultuur is open, we spreken elkaar aan en kunnen en elkaar verder helpen.				
We vertrouwen elkaar				
We durven de verschillen uit te spreken en komen samen tot een passende oplossing				
We kunnen feedback geven of kritische vragen stellen				
Kinderen en ouders worden aangesproken als hun gedrag niet past bij de visie				
Er worden deskundigen betrokken om zo nieuwe input te verkrijgen				

KWALITEITSZORG

ONZE SCHOOL ZORGT ERVOOR DAT DE RANDVOORWAARDEN
VOOR GOED BURGERSCHAPSONDERWIJS OP ORDE ZIJN

- Onze school evalueert regelmatig de kwaliteit en resultaten van het burgerschapsonderwijs.
We hebben daarvoor een vaste werkwijze.
- Onze schoolleiding volgt of de afspraken over burgerschapsonderwijs worden nagekomen,
en spreekt mensen aan als dat niet zo is.
- Onze schoolleiding leeft onze visie op burgerschap voor en draagt die actief uit.
- Onze school heeft voldoende middelen (tijd, materiaal, geld) om het burgerschapsonderwijs
dat we willen vorm te geven.
- Ons bestuur heeft inzicht in het burgerschapsonderwijs en de resultaten daarvan, zorgt voor de
voorwaarden om de kwaliteit te bewaken en verbeteren, en ziet erop toe dat de benodigde acties
succesvol worden uitgevoerd.

Voorbeeld school:

➤ Onze school evalueert regelmatig de kwaliteit en de resultaten van het burgerschapsonderwijs. In team-,bouw- en/of opbrengstvergaderingen worden de resultaten van de peilingen besproken.

Instrumenten die we hierbij gebruiken zijn:

- o De tweejaarlijkse leerling-tevredenheidspeilingen (Parnassys/WMK)
- o De jaarlijkse afname van de Zien-vragenlijsten (Parnassys).
- o De jaarlijkse afname van de 'treiter-enquêtes' (de Vreedzame School).
- o De jaarlijkse opbrengst analyse m.b.t. het pedagogisch groepsklimaat: 'pedagogisch meesterschap'.

Eerlijkheidshalve moeten we bekennen dat deze instrumenten zich vooral richten op de aspecten veiligheidsbeleving, welbevinden en betrokkenheid. Zoals we bij IJkpunt 6 aangaven, moeten we ons nog beraden op de aanschaf van een instrument dat zich meer focust op andere doelen van ons burgerschapsonderwijs, zoals de vaardigheden:

- De stuurgroep burgerschap volgt of de afspraken over burgerschapsonderwijs worden nagekomen en spreekt mensen aan als dat niet zo is. Bijlage 2 toont het Borgingsplan voor alle Hersteltraject-activiteiten.
- De schoolleiding en de stuurgroep leven onze visie op burgerschap voor en dragen die actief uit. We gaan de confrontatie niet uit de weg.
- Onze school heeft voldoende middelen (tijd, materiaal, geld) om het burgerschapsonderwijs dat we willen vorm te geven.
- Ons bestuur heeft inzicht in het burgerschapsonderwijs en de resultaten daarvan, zorgt voor de voorwaarden om de kwaliteit te bewaken en verbeteren, en ziet erop toe dat de benodigde acties succesvol worden uitgevoerd.

VERBINDING

ONZE SCHOOL HEEFT HET BURGERSCHAPSONDERWIJS
AFGESTEMD OP ONZE MAATSCHAPPELIJKE OMGEVING

- Onze school werkt, waar dat zinvol is, samen met ouders en maatschappelijke partners.
- Ons onderwijs is afgestemd op onze maatschappelijke omgeving, en past bij wat daar nodig is.
- Onze school is duidelijk over wat we willen, doen en bereiken. Ons onderwijs en de resultaten daarvan zijn inzichtelijk voor de buitenwereld. We leggen verantwoording af: we zijn 'transparant'.
- Onze school overlegt met andere scholen, onder meer over de afstemming van het onderwijs, over de overdracht van leerlingen, over wat nodig is in onze omgeving, en over de (gezamenlijke) invulling van onze maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Stappenplan ontwikkeling burgerschap

- Bouw je eigen verhaal! (vrijheid van onderwijs, artikel 23)
- Start bij wie je bent en wat je al doet als school of koepel.

Stappenplan

1. Burgerschap definiëren en visie formuleren
2. Concrete leerdoelen formuleren
3. Lesstof en activiteiten vaststellen
4. Samenhang aanbrengen
5. Doen!
6. De resultaten in kaart brengen
7. Het burgerschapsonderwijs evalueren en bespreken

We zijn op koers als...

- Burgerschap is ingeburgerd
- Burgerschap zichtbaar is
- De sfeer voor iedereen open en plezierig is
- We elkaar aanspreken op gedrag en uitspraken die vragen oproepen
- Er meer wordt gediscussieerd
- Meningsverschillen en tegenstellingen zichtbaar zijn

In twee-/drietallen: welke onderdelen uit de 9
ijkpunten hebben jullie al in huis en welke is voor
jullie school de volgende stap om op koers te raken?

Bronnen

- www.burgerschapopdebasissschool.nl
- <https://www.schoolenveiligheid.nl/thema/burgerschapsvorming-po/#over-burgerschapsvorming>
- [9 ijkpunten voor goed burgerschapsonderwijs](#) (School & Veiligheid)
- [De wettelijke opdracht en basiswaarden](#) (Onderwijsinspectie)

Tools voor verdere ontwikkeling

Vanuit [Burgerschap op de Basisschool](#)

- Tangram spel voor leerlingen: wat is belangrijk bij burgerschap?
- Quicksan: hoe staan we er voor, en wat willen we ontwikkelen?
- BurgerSmaken: spelenderwijs in gesprek met het team over de school als oefenplaats en voorleeffunctie
- Format beleidsplan (via Mark)

Verder:

- [9 IJkpunten](#) (PO Raad),
[handboek burgerschapsonderwijs](#) (Bram Eidhof)

Meer info, vragen, advies

- www.poraad.nl/burgerschap
- Mark Bos, ambassadeur
m.bos@burgerschapopdebasisschool.nl
06-26 45 25 35

EXTRA SLIDES

Inspectie toetst terughoudend

1. Doelgericht en samenhangend:

- een heldere visie op burgerschap ontwikkelen en inzichtelijk maken hoe deze samenhangt met het schoolbeleid;
- heldere burgerschapsdoelen formuleren;
- een leerplan opstellen met concreet uitgewerkte leerdoelen waarin kennis, houding en vaardigheden worden uitgedrukt.
- opbrengsten van burgerschapsonderwijs volgen en leerresultaten in kaart brengen en waar nodig de aanpak aanpassen.
- Hierover dient verantwoording te worden afgelegd in schoolplan en schoolgids.

2. In het schoolplan zijn de volgende zaken opgenomen;

- Een uitwerking van de burgerschapsopdracht in de beschrijving van het onderwijskundig beleid. Met daarin ook hoe de school zorgdraagt voor een cultuur en oefenplaats waarin de basiswaarden centraal staan. Dit beleid is doelgericht en samenhangend.
- Het is duidelijk hoe dit gemonitord wordt
- Er is vastgelegd hoe leraren ondersteund en gefaciliteerd worden.

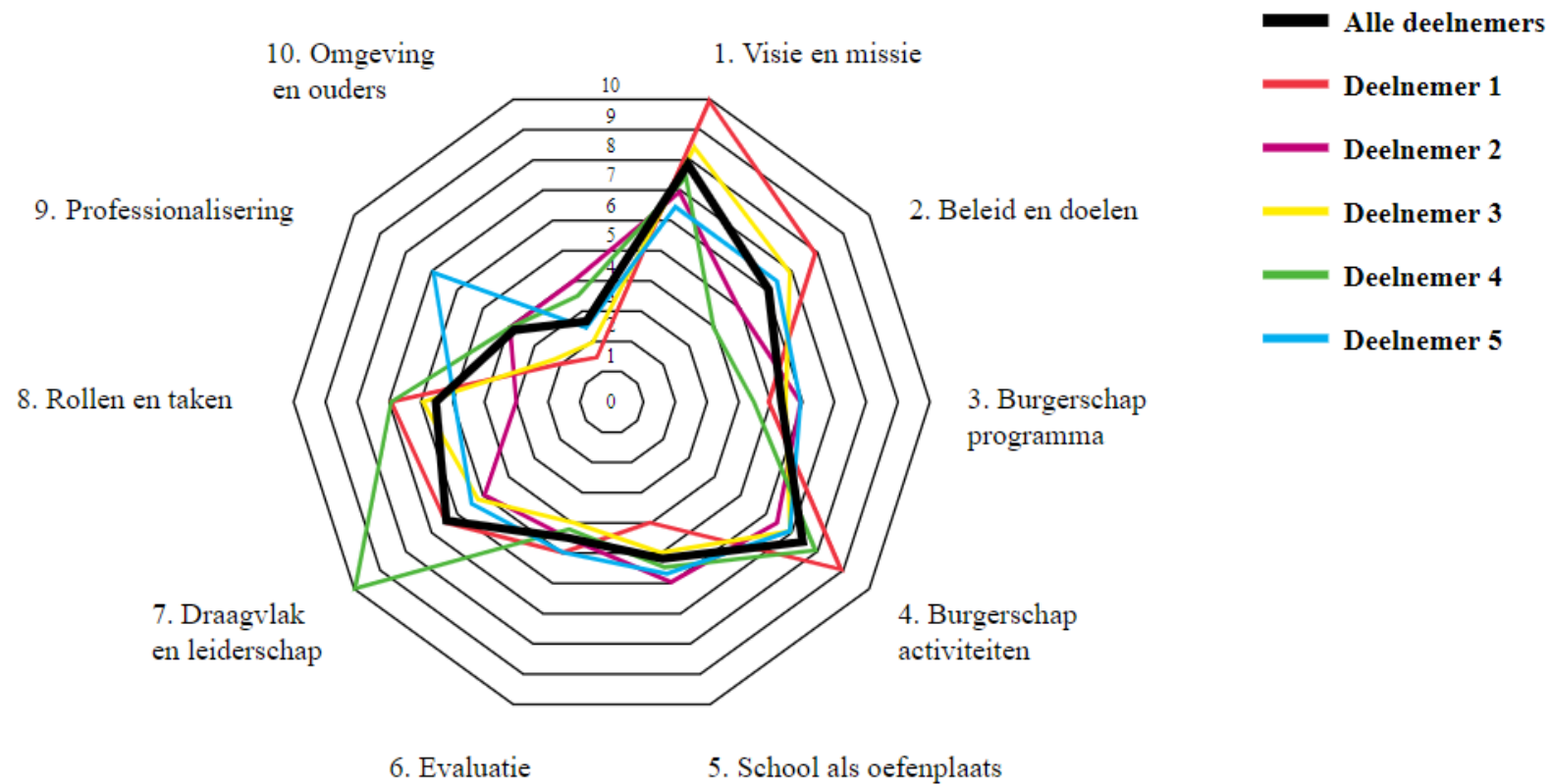
Verantwoording

- Ook hier: sluit aan bij wat je al doet aan kwaliteitszorg.
- Maar, burgerschap is lastig te meten. Meer kwalitatief dan kwantitatief. Passende middelen zijn:
 - Gesprek/interview
 - Vragenlijst
 - Observatie
- In ontwikkeling: <https://www.burgerschapmeten.nl/index.html>

Quickscan

- <https://www.quickscanburgerschappo.nl/>

Sociaal-emotioneel leren en Burgerschap

	SEL	Burgerschap
Sociaal-maatschappelijk niveau	Vooral gericht op microniveau	Vooral gericht op meso- en macroniveau
Gerichtheid	Nabije personen	Abstracte gemeenschappen en De Ander
Kennis	Kennis van jezelf en over de naasten	Kennis van samenleving, politiek en democratie
Houdingen en waarden	Lineair groeimodel	Multi-interpretabele waarden, niet zonder meer sprake van groei
Samenwerking en conflict	Samenwerkingsgericht	Samenwerking en conflict beide essentieel
Doelstelling	Voegen in de samenleving	Voegen in de samenleving Vormen van de samenleving

Aansluiting bij kerndoelen

- Kerndoel 36: de leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
- Kerndoel 37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- Kerndoel 38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.
- Andere kerndoelen die gerelateerd worden met burgerschap zijn kerndoel 34, 35, 39. Ook 47 en 53 kunnen in verband worden gebracht.
- Buiten het leergebied OJW zijn er ook kerndoelen Nederlandse Taal die relevant zijn, waar aandacht is voor discussie, informeren en mediawijsheid. Met name kerndoel 3 en 6.

Stap 1: Hier staan we voor

Goed burgerschapsonderwijs vraagt een intentionele en gerichte aanpak. Een **visie** op wat de school met burgerschap wil bereiken. Als je weet waar het je uiteindelijk om te doen is, geeft dit richting in de dagelijkse praktijk.

Kernvragen

- Waartoe geven wij burgerschap?
- Wat zien wij als goed burgerschap?
- Welke taak zien wij voor onszelf?

Stap 2: Dit is onze school

Scholen kunnen sterk van elkaar verschillen.

Burgerschapsonderwijs wordt van betekenis als het is afgestemd op wat er in de leefwereld van de kinderen speelt, bij wat leerlingen nodig hebben en wat past bij de **context** van de school.

Kernvragen

- Wie zijn de leerlingen en ouders die onze school binnenkomen en wat betekent dat voor wat we de leerlingen willen meegeven aan competenties?
- Welke vraagstukken en/of maatschappelijke gebeurtenissen hebben invloed op onze school en zijn aan te grijpen voor burgerschapsvorming?

Stap 3: Hier werken we aan

Verwerk visie en context tot heldere **leerdoelen** op schoolniveau. Formuleer concreet welke kennis, vaardigheden en houdingen leerlingen zullen leren.

Kernvragen

- Wat moeten de leerlingen kennen en kunnen op het terrein van burgerschapsvorming als ze de basisschool verlaten?
- Wat willen we de kinderen leren gezien onze visie en context?
- Wat willen de leerlingen zelf leren?

Stap 4: Zo passen wij het in

Zorg voor een doorlopende **leerlijn**; een school specifieke aanpak. Verspreid de leerdoelen en inhoud over de leerjaren en geef ze een plek in het curriculum, de schoolcultuur of de activiteiten binnen en buiten de school.

Kernvragen

- Wat komt waar aan de orde en hoe bouwt het op elkaar voort?
- Welke inhouden en doelen komen al aan bod?
- Welke kunnen we toevoegen aan bestaande vakken of leergebieden?
- Welke inhouden en doelen gaan we op een andere manier aan bod laten komen; in de schoolcultuur en/of (buitenschoolse) activiteiten?

Stap 5: Dit is onze manier

Lesmaterialen en projecten worden vormgegeven door inspirerend aanbod te ontwikkelen of af te nemen. Ook is de hele school een oefenplaats voor het omgaan met basiswaarden van de democratie. Leerlingen doen eigen ervaringen op in bijvoorbeeld het leren omgaan met conflict en het geven van hun eigen mening.

Kernvragen

- Hoe gaan we met elkaar om binnen de school zodat leerlingen actief oefenen met basiswaarden en burgerschapscompetenties?
- Wat zijn de regels en afspraken binnen de school?
- Hoe geven we burgerschap vorm in lessen, vakoverstijgende projecten en activiteiten?
- Hoezo past deze methode/excursie bij onze school en hoe wordt het effectief voor onze leerlingen en leerdoelen?
- Hoe betrekken we onze leerlingen bij hun eigen leerproces?

Stap 6: Wij sturen bij waar nodig

Om te weten of de school het goed(e) doet, is geregelde **evaluatie** nodig. Door de ontwikkeling van leerlingen in kaart te brengen, kan het onderwijs worden bijgestuurd en afgestemd op de actuele leerbehoeftes. Ook komen knelpunten en randvoorwaarden aan het licht, waar maatregelen voor genomen kunnen worden. Zo kan er verantwoording worden afgelegd over de aanpak van de school.

Kernvragen

- Hoe volgen we de ontwikkeling van de leerlingen ten aanzien van de gestelde leerdoelen?
- Wat gaat goed en wat vraagt aandacht (schoolbreed, per groep en per leerkracht) ?
- Wat gaan we eraan doen: bijstellen van de aanpak, aanscherpen van de doelen of is er iets anders nodig?

1

VISIE EN MISSIE

IS ER BIJ ONS OP SCHOOL EEN
VISIE OP BURGERSCHAP?

BELEID EN DOELEN

IS ER BIJ ONS OP SCHOOL
SAMENHANGEND EN
DOELGERICHT BELEID OP
BURGERSCHAP?

2

3

BURGERSCHAPS- PROGRAMMA

IS ER OP ONZE SCHOOL EEN
DOORDACHT CURRICULUM?

BURGERSCHAPS- ACTIVITEITEN

IS ER OP ONZE SCHOOL EEN
RIJK AANBOD EN BESCHIKKEN
WE OVER INSPIRERENDE
LEERMIDDELEN?

4

5

SCHOOL ALS OEFENPLAATS

IS ONZE SCHOOL EEN PLEK
WAAR LEERLINGEN VEILIG EN
ACTIEF KUNNEN OEFENEN
MET ONZE DEMOCRATISCHE
KERNWAARDEN?

EVALUATIE

IS ER BIJ ONS OP SCHOOL
ZICHT OP WAT DE IMPACT IS
VAN ONS BURGERSCHAPS-
ONDERWIJS?

6

7

DRAAGVLAK EN LEIDERSCHAP

IS ER DRAAGVLAK BIJ ONZE
SCHOOLLEIDING EN ONS
TEAM?

ROLLEN EN TAKEN

IS HET OP SCHOOL VOOR
IEDEREEN DUIDELIJK HOE
DE TAKEN EN ROLLEN ZIJN
BELEGD?

8

9

PROFESSIONALISERING

ZIJN ER OP ONZE SCHOOL
BEKWAME EN BETROKKEN
LEERKRACHTEN?

OMGEVING EN OUDERS

IS ER SAMENWERKING MET
OUDERS EN PARTNERS BUITEN
DE SCHOOL?

10

11

TIPS VOOR HET TEAMGESPREK

HOE BEREID JE DIT VOOR EN
HOE VOER JE DIT UIT